

Vent nå litt!

Til dere som ivrer mest for strakstiltak, reformer og «det psykologiske prinsipp».

TEKST

Anders Løvlie

PUBLISERT 5. oktober 2012

PSY
KOL
OGI

ILLUSTRASJONSFOTO: YAY MICRO

DEBATT: ETTER DOMMEN

Etter Breivik-saken er det hevdet med styrke at dagens såkalte medisinske prinsipp bør forlattes til fordel for et psykologisk prinsipp som rettslig kriterium for hvem som skal anses utilregnelige og derfor ikke idømmes straff. Kritikerne av dagens ordning viser til at det visstnok kun er Norge og Albania som benytter et medisinsk prinsipp. Før festlighetene, strakstiltakene og reformiveren tar overhånd, er det grunn til å dvele litt ved hvilken funksjon et slikt psykologisk kriterium eventuelt skal ha.

«Den som vil fravike det medisinske prinsipp, bør kunne påvise mer effektive metoder som kan tas i bruk for å finne frem til de med sinnstilstander som tilsier straffrihet»

Skyld

Begrunnelsene vi gir for å straffe, forutsetter og stiller krav til gjerningspersonens konkrete skyld, og personens mer generelle skylddevne. Det verdityngende begrepet skyld har tung filosofisk og teologisk forankring. Grovt forenklet kan man si at strafferetten bygger på en teologisk modell der sjelen bruker legemet som sitt verktøy for handling, og for at skyld skal konstateres og straff idømmes, må den som foretar en uønsket handling, kunne klandres.

Lovgiveren har forutsatt at skylddevnen blant annet skal knyttes til det medisinske psykosebegrepet, slik at den som har en aktiv psykose, ikke straffes, jf. ordlyden «den som på handlingstiden var psykotisk» i straffeloven § 44. Det som etterspørres, er altså om vedkommende var psykotisk, ikke om den straffbare atferden var et resultat av gjerningspersonens sinnstilstand. Det at det er tilstrekkelig å påvise tilstanden, betegnes som «det medisinske prinsipp», og innebærer i praksis at straffriheten knyttes opp mot en generell relativ handlingsfrihet uttrykt gjennom grader av sjelelig sunnhet i henhold til ICD -10-systemet.

Medisinsk vs. psykologisk prinsipp

Det medisinske prinsipp innebærer altså at domstolen slipper å gjøre inngående analyser av forholdet mellom tilstand og handling. Det er tradisjonelt heller ikke ansett nødvendig for domstolen å ta stilling til om eventuelle normalitetsavvik hos gjerningspersonen skyldes sviktende kognitiv kapasitet, eller avvikende følelses- og/eller viljesliv.

Det norske rettssystemet knytter dermed straffrihet, i det minste teoretisk, til flere typer sjelstilstander enn hva man gjør i rettstradisjoner hvor det etterspørres sammenheng mellom tilstand og handling. Og prinsippet er kritisert, nettopp fordi det favner for vidt. Det er derfor mange nå ivrer for et psykologisk prinsipp: et kriterium som retter seg direkte mot de sjelstilstander det er urimelig å knytte skyld og straff til; ved krav om sammenheng mellom gjerningspersonens avvikende sjelstilstand og gjerningspersonens handlinger.

Men én ting er det ontologiske fenomenet vi søker, en annen sak er de epistemiske eller kunnskapsteoretiske forutsetningene for å påvise fenomenet. Det kan være greit å minne om at begrunnelsen for at vi i dag har et medisinsk prinsipp, er at psykosebegrepet i sin tid ble ansett som det beste verktøyet for å identifisere de som hadde en sinnstilstand som ikke tilsa strafferettslig ansvar. Det ble lagt til grunn at det er store utfordringer å bevise konkret årsakssammenheng mellom sjelsliv og handling. Et krav om psykose ble ansett som et egnet kriterium, fordi slike tilsander normalt rammer så store deler av personligheten at det stort sett vil være årsakssammenheng mellom tilstand og lovbrudd.

Psykologer bør svare

Den som vil fravike det medisinske prinsipp, bør kunne påvise mer effektive midler/ metoder som kan tas i bruk for å finne frem til de med sinnstilstander som – i lys av straffens begrunnelser – tilsier at straff ikke anvendes. Spørsmålet er om konkrete årsakssammenhenger mellom sjel og kropp i det hele tatt lar seg påvise utover relativ handlingsfrihet på bakgrunn av et diagnosesystem. Det er nødvendig at dere psykologer besvarer dette spørsmålet, og kommer med meningene deres i den lovgivingsprosessen som nå er varslet. Jurister har nemlig en tendens til å forutsette at den verden som er regulert, også lar seg påvise, selv om det skulle kreve mer generelle og luftige metafysiske overveielser om den enkeltes handlingsfrihet.^[1]

anders.lovlie@jus.uio.no

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 49, nummer 10, 2012, side

TEKST

Anders Løvlie